

УДК 930.1 (477)

Тетяна Саррий

**ПОЄДНАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ КУЛЬТУРНИХ КОМБІНАЦІЙ У СВІТОГЛЯДІ
ТА ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ДАНИЛА МОРДОВЦЯ**

У статті на основі епістолярної, творчої та публіцистичної спадщини відомого письменника та громадського діяча – Данила Мордовця розкривається процес формування його внутрішнього світу, особистих якостей, пріоритетів, настроїв та світосприйняття. Основна увага приділяється висвітленню особливостей наукового, життєвого та творчого пошуку письменника.

Ключові слова: Данило Мордовець (Мордовцев), епістолярій, публіцистика, пошук, спадщина, світогляд.

Данило Лукич Мордовець – український письменник-белетрист, історик, публіцист другої половини XIX ст., котрий писав переважно російською мовою. Народився 7 грудня 1830 р. в українській слободі Данилівці Усть-Медведицького округу Землі війська Донського. Слобода Данилівка повністю була заселена українцями, колишніми запорозькими козаками, що втекли сюди від закріпачення при зруйнуванні Запорозької Січі.

Зважаючи на те, що переважну більшість творів письменник видавав російською мовою та у російськомовних виданнях, підписувався він офіційним прізвищем Мордовцев, але для українського читача завжди залишався Данилом Мордовцем, або іноді Данилом М. Сліпченком. Д. Мордовець був вельми популярним серед своїх сучасників, людиною талановитою та неординарною, але в той же час суперечливою та неоднозначною. Прижиттєве видання його художньої прози налічувало 50 томів, але не дивлячись на популярність автора серед читачів, критики-сучасники залишали без уваги його романи, зараховуючи їх до літератури «другого сорту».

Наразі романи письменника активно популяризують, перевидають, сподіваючись, що авторитетного у XIX ст. письменника визнає і нинішнє покоління читачів.

Д. Мордовець був відомим публіцистом, етнографом, поетом та популяризатором історії. Творча спадщина Д. Мордовця у сучасному науковому просторі залишається малодослідженою. Останнім часом все частіше з'являються дослідження присвячені окремим аспектам життя та творчості письменника. Найбільш повним дослідженням можна назвати монографію В. С. Момота [1]. На сучасному етапі можна виділити дослідження російського вченого О. Сорочана, в якому він розглядає переважно літературну складову історичних романів письменника [2].

Сьогодні творчість Д. Мордовця виглядає особливо актуальною для української науки та суспільного простору, оскільки репрезентує своєрідне художнє сприйняття минулого на межі зіткнення східного та західного світоглядів.

П. Стебницький у статті «З архіву Д. Л. Мордовцева» зробив одну із перших спроб до дослідження діяльності письменника іролі, яку він відігравав як представник українства у Петербурзі. П. Стебницький позиціонував Д. Мордовця як важливу постать українського руху, яка займала своє особливе місце у національному пантеоні.

В свою чергу, відомий український письменник Іван Франко звертає увагу на проблему національної ідентичності Д. Мордовця, він зазначає, що «учений і романіст Мордовцев під не одним оглядом заслужив, може, на закиди, то українсько-російський поет Данило Мордовець є і останеться назавсідги вельми симпатичною, хоч і не вельми визначною літературною появою» [3]. Ця проблема чітко простежується на рівні прізвища автора: у російському варіанті вживається варіант – Мордовцев, а в українському спостерігається повернення до частини втраченого дідівського Мордовець.

Також варто приділити увагу численним подорожам письменника, що безумовно відобразилося на світосприйнятті. Д. Мордовець детально розповідає про подорожі південним Сходом у листах до М. Костомарова (листи зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського) та ділиться враженнями. Восени 1882 р., після сходження на Арарат Д. Мордовець захворів на плеврит та лікарі відправили його на реабілітацію до Ментона (Франція). Упродовж осені та зими 1882–1883 рр. Д. Мордовець пише Костомаровим із Ментона, де проходив курс лікування. Він розповідає про своє життя на курорті, про покращення стану здоров'я та хворих земляків у Ментоні. Після лікування Д. Мордовець вирушає у подорож Європою, що безумовно відобразилося на його світогляді та на подальшій творчій спадщині.

Надзвичайно актуальною для Д. Мордовця була проблема західних та східних впливів у розмаїтті її проявів, вона яскраво розкривається у багатогранній творчості письменника. У

відповідності до жанру творів-досліджень, далеких від академізму, ця проблема розкривалась через створені історичні образи, іноді у дещо гіпертрофованій репрезентації. Але наявність у працях Д. Мордовця сюжетів, що розкривали культурно-політичні взаємовпливи в українському соціумі переконливо свідчила про біполярність позиції письменника.

Ця проблема у розмаїтті її проявів була надзвичайно актуальною для Д. Мордовця, про що, перш за все, переконливо свідчили документи, які знаходились у його архіві. Вона яскраво розкривалась у багатоманітній творчості письменника-історика і зокрема у його великій праці, присвяченій жіночим історичним постатям [4]. Галерея більш ніж півсотні жіночих образів була сформована за принципом впливовості та популярності жінок. Героїня кожного сюжету виступала якщо не уособленням епохи в цілому, то, щонайменше, втіленням найбільш характерних її рис, потреб та прагнень. Цікавою для Д. Мордовця виявилась характеристика впливових жінок за, так званими, двома типами – «західним» та «східним». Симпатії Д. Мордовця були на боці жінок «західної Русі», до якої він відносив литовські та українські землі. Жіночий тип «східної», або Московської Русі виглядав для нього менш привабливим, оскільки мав відбиток «теремного життя».

Таким чином, ми можемо простежити, що західний та східний історичний та літературний досвід щодо особистості Д. Мордовця відтворюють особливе поєднання міжнародних культурних комбінацій.

Д. Мордовець тривалий час прожив у Петербурзі і вважався людиною високоавторитетною серед української петербурзької громади. Він листувався ледь не з усіма відомими українськими письменниками та громадськими діячами тієї доби. Серед його кореспондентів були П. Куліш, М. Костомаров, о. Кониський, Б. Грінченко, М. Старицький, М. Драгоманов, І. Нечуй-Левицький, М. Лисенко, Олена Пчілка, М. Коцюбинський та ін. Жоден із шевченківських вечорів у Петербурзі не проходив без вступної промови письменника. Ми бачимо, що Д. Мордовець підтримував стосунки з багатьма громадськими діячами свого часу, але мало з ким він листувався так відверто, як з видатним українським істориком, поетом, мислителем та громадським діячем М. Костомаровим. Листування з ним є одним із найчисельніших, найтриваліших та найбільш інформативно насичених в епістолярній спадщині Д. Мордовця. Нами віднайдено та проаналізовано 28 листів Д. Мордовця до М. Костомарова, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та охоплюють період упродовж 28 листопада 1866 р. – 29 травня 1884 р. [5]. У листах відображені настрої та почуття респондентів, їх погляди на повсякденність, перебіг громадського та суспільного життя в країні.

Д. Мордовець свого часу здобув собі репутацію «глави петербурзького українофільства», був «на той час ніби за поводири українського життя у столиці» [6, с. 4], він постійно брав участь у всіх заходах петербурзьких українців, допомагав у вирішенні широкого кола питань, у тому числі і видавничих.

Діяльність та творчість Д. Мордовця неможливо сприймати окремо від контексту суспільно-політичних процесів, характерних для російсько-імперського простору другої половини XIX ст. У 1896 р. широко відзначався ювілей творчої діяльності Д. Мордовця, який буквально «розворушив українське громадянство».

П. Стебницький у статті «З архіву Д. Л. Мордовцева» [7] відводить Д. Мордовцю головну роль у заснуванні «Общества имени Т. Г. Шевченко для вспомоществования нуждающимся уроженцам Южной России, учащимся в высших учебных заведениях Санкт-Петербурга». Коли серед петербурзьких українців з'явилася ідея заснувати таке товариство, то альтернативною Д. Мордовцю кандидатурою для втілення цього задуму не розглядалося. Він брав участь у вирішенні всіх бюрократичних питань, які стосувались отримання дозволів на заснування товариства, яке розпочало свою роботу в 1898 р.

В повній мірі особливості переплетення поглядів ми можемо простежити в історичній романістиці Д. Мордовця. Історична тематика в літературній творчості цієї непересічної особистості, незважаючи на її широку прижиттєву популярність, все ще залишається малодослідженою [8, с. 353].

Важливе місце у творчості Д. Мордовця займає й тема історичного минулого України, яка знаходить відображення у таких творах, як оповідання «Палій», «Крымская неволя», «Архимандрит-гетман», романи «Сагайдачний», «Булава и бунчук», «Царь и гетман» та ін. Роман «Царь и гетман» цікавий саме переплетенням українського та російського дискурсів. Заслугує на увагу те, що відображення подій російської історії в романі ґрунтується на традиціях наукових праць з історії Росії М. Костомарова, С. Соловйова та російських історичних романів першої половини XIX ст. Основою для відображення та оцінки автором подій української історії є фольклорна традиція та твори.

Українською мовою Д. Мордовець написав не дуже багато. Проте, осмислюючи на схилі літ свою працю, Д. Мордовець розмірковував: «Деся рідну мову забув у чужій стороні!.. Так ніж, не забув, а так якось-то одбився трохи, як ото одбивається весною та літом птиця од своєї стаї, щоб укупі летіти до вирія» [10, с. 140].

За Г. Дорошкевичем, дві третини найбільш значного масиву творчого доробку письменника – романів та повістей на тему історичного минулого – становлять твори з історії України або Росії з українськими персонажами. І лише третину – історичні твори, в яких відсутні українці.

Визнавши, що Д. Мордовець «писав велику масу по-московськи і опублікував тою мовою більш як 100 томів праць», І. Франко побачив у ньому «великого майстра української мови»; «Своїми симпатіями він усе був на боці України» [11, с. 43].

Історичні документи архіву Д. Мордовця можна назвати віддзеркаленням політики в українських землях, з одного боку – Росії, у другого – Польщі, П. Стебницький порушував важливу проблему історичного вибору України та впливів на неї Заходу і Сходу.

Отже, проблема Україна – Захід-Схід була органічною складовою у творчості Д. Мордовця. У відповідності до жанру творів-досліджень, далеких від академізму, ця проблема розкривалась через створені яскраві історичні образи, часто у дещо гіпертрофованій репрезентації.

Список використаних джерел

1. Момот В. С. Даниил Лукич Мордовцев (Очерк жизни и творчества) / В. С. Момот. – Ростов-на-Дону: Ростовское книжное издательство, 1978. – 128 с.
2. Сорочан А. Ю. Квазиисторический роман в русской литературе XIX века. Д. Л. Мордовцев / А. Ю. Сорочан. – Тверь: Марина, 2007. – 216 с.
3. Франко І. Д. Л. Мордовець. Оповідання // Франко І. Додаткові томи до зібрання творів у 50 т. Т. 53. – К.: Наукова думка, 2008. – С. 183–190.
4. Мордовцев Д. Русские исторические женщины. Биографические очерки из русской истории. Женщины второй половины XVIII века. – СПб: Изд-во А. Черкесова и К., 1874. – 367 с.
5. Інститут Рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ), ф. XXII, № 196-222, № 388.
6. ІР НБУВ, Ф. X, № 17301.
7. Стебницький П. З архіву Д. Л. Мордовцева / П. Стебницький // Україна. – 1907. – Т. 3. – С. 285–310.
8. Мороз В. Д. Л. Мордовець – історик / В. Д. Мороз // Данило Мордовець. Гетьманщина. Історична монографія. – Дніпропетровськ: «Січ», 2000. – 360 с.
9. Озерова Н. Г. Межкультурний діалог в історичному романі Д. Л. Мордовцева / Н. Г. Озерова // Русский язык и литература: Проблемы изучения и преподавания в школе и в вузе: сборник научных работ. – К.: Изд-во КНУ, 2009. – С. 74–80.
10. Мордовець Д. Скажи, місяченьку! / Д. Мордовець // Вік: Українська проза від Г. Квітки до 80-х років XIX ст. – К.: Друкарня П. Барського, 1902. – Т. 2. – С. 139-147.
11. Франко І. Твори: у 50 т. – К.: Наукова думка, 1982. – Т. 36. – 488 с.

Тетяна Саррій

СОЧЕТАНИЕ МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫХ КУЛЬТУРНЫХ КОМБИНАЦИЙ В МИРОВОЗЗРЕНИИ И ТВОРЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ ДАНИИЛА МОРДОВЦА

В статті на основі епістолярного, творчого і публіцистичного насліддя відомого письменника і громадського діяча – Даниїла Мордовця, розкривається процес формування його внутрішнього світу, особистих якостей, пріоритетів, настроїв та світоглядних уявлень. Основне уваження акцентовано на відображенні особливостей наукового, життєвого і творчого пошуку письменника.

Ключевые слова: Даниил Мордовец (Мордовцев), эпистолярный, публицистика, поиск, наследие, мировоззрение.

Tatiana Sarriy

INTERETHNIC AND CULTURAL COMBINATION IN WORLDVIEW AND CREATIVE HERITAGE OF DANYLOMORDOVETS

In article on based epistolary, creative and publicistic heritage of the famous writer and public figure – Danylo Mordovets disclosed process of formation his inner world and personal qualities priorities, sentiments and worldview. Basic attention is spared show characteristics of scientific, life and creativity of the writer.

Key words: Danylo Mordovets (Mordovtsev), correspondence, journalism, search, heritage, worldview.